

WHAT'S IN A NAME!

Jos Lodewick en Rinus Suijkerbuijk

William Shakespeare laat Juliet zichzelf deze retorische vraag stellen over de familienaam van haar geliefde Romeo, die een telg is uit het geslacht van de Montaigues, de vijanden van haar familie.

Ze geeft zelf het antwoord: *"Als een roos een andere naam had, zou ze dan niet net zo zoet ruiken?"*

Eenzelfde vraag kunnen we ons ook stellen over de naam van ons dorp.

Is dat nu Houthem of Houthem-St. Gerlach of misschien Houthem_Sint-Gerlach (zoals Jos Habets in zijn "Houthem_Sint-Gerlach en het adellijk vrouwenstift aldaar" schrijft)¹ of wellicht Houthem-Sint-Gerlach naar analogie van het Belgische Sint-Lievens-Houthem en zoals de spellingsregels van de Nederlandse taal het waarschijnlijk voorschrijven?

Een banale vraag misschien, die ieder voor zichzelf moet beantwoorden, want niet iedereen zal dezelfde betekenis aan een woord toekennen. En bij plaatsnamen geldt nagenoeg hetzelfde. Men zal nader moeten specificeren welk Beek (6 soorten) of Valkenburg (aan de Geul of in Zuid-Holland) men bedoelt. En daarbij komt dan nog de kennis van directe omgeving versus de officiële lezing: het Gehucht is in Bemelen de benaming voor de St. Antoniusbank, maar **in de rest van Nederland waren massa's gehuchten, die wellicht in de volksmond nu nog zo genoemd worden.**

In de loop van de tijd veranderen woorden van betekenis (zie het artikeltje over **de patentbelasting) en plaatsnamen "verhuizen" of veranderen. Het oorspronkelijke Valkenburg is te vinden bij de kastelen Schaloen en Oost, nu dus Oud-Valkenburg geheten. Houthem was de buurtschap rondom de Sint Martinuskerk (een kapel/kerk had een centrale plek in een gemeenschap); tegenwoordig weten velen niet meer dat de Vroenhof het oorspronkelijke centrum van het dorp was en de plaatselijke halte aan de spoorlijn van Aken naar Maastricht aldaar de haltenaam "Houthem" droeg. De buurtschap "Strabeek" strekte zich uit van het Sterk Look (met Huize Strabach (nu hotel de Burghoeve) als centrum) tot aan de Boschstraat. Nu ligt Huize Strabach officieel in Broekhem. Alles verandert en evolueert. Ook plaatselijke benamingen.**

Volledige dorpsnaam?

"Als groot voorstander van het gebruik van de volledige dorpsnaam, zouden we graag vermeld zien dat de Holle Eik te Houthem-St. Gerlach gelegen is", was een suggestie bij een conceptverslag. De daarop volgende gedachtewisseling was aanleiding tot deze bijdrage.

Wat het gebruik van de volledige dorpsnaam betreft lopen de meningen uiteen. Als we Houthem-St. Gerlach gebruiken, krijgen we de opmerking dat ons dorp

¹ Maar het kan natuurlijk een 'aardigheidje' van de drukker zijn.

toch echt Houthem heet en Houthem-St. Gerlach de naam van het station is (of van poststempels of andere dolenden).

Houthem is volgens deze stroming de legitieme opvolger van de voormalige gemeente Houthem. Vanuit dat perspectief is het dan ook wat vreemd dat als je Strabeek binnenrijdt (of -loopt) je verwelkomt wordt door een bord "Houthem-St. Gerlach". (Wel wordt gemakshalve eraan voorbijgegaan dat het huidige Houthem dan een stuk kleiner is dan de voormalige gemeente.)

Wijk- en buurtregister

Wie heeft dan ooit bepaald dat de naam van ons dorp "Houthem-St. Gerlach" zou moeten zijn? Als we bij het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS) te rade gaan, vind men daar Houthem-St. Gerlach als wijk 01 van de gemeente Valkenburg a/d Geul. Of dat een reden is om het dorp zo te noemen? Deze benaming komt uit het wijk- en buurtregister dat het CBS in samenwerking met de gemeenten onderhoudt. De inhoudelijke kennis over de wijken en buurten wordt daarbij door de gemeenten geleverd. Met het gemeentelijk geschutter bij de vaststelling van de postcodegebieden in gedachten (waardoor Houthem geen postcode heeft gekregen!) en het belachelijk beleid met plaatsnaambordjes nog vers in het geheugen, is het niet moeilijk te bedenken dat deze naamgeving ook niet bepaald op weloverwogen historische gronden gebeurd is. Kortom, wie het weet mag het zeggen.

Geschiedenis²

Op 15 mei 1182 bekrachtigt Paus Lucius III de bezittingen van de Proosdij Meerssen, waaronder de grote en kleine Tienden van Houthem alsmede 4 morgen land met alle verplichtingen van de kapel aldaar, behalve de opbrengsten van de begraafrechten, waarvan een kwart aan de bedienende priester toekomt. De kapel van Houthem werd bediend door de pastoor van Meerssen. Toen Gerlach van de bisschop van Luik verlof kreeg om in zijn cel mis te doen lezen, klaagde de geestelijkheid van Meerssen daar over. Houthem werd vóór het jaar 1609 tot onafhankelijke parochie verheven; de oudste doop-/trouwregisters stammen uit 1612/1611.

Vanaf 1663 tot 1786 werd het **"Norbertinessenklooster" in de Spaans-Oostenrijkse ommuurde enclave** gelegen in de Bank Houthem, bewoond door adellijke dames. In hun klooster werd het gebeente van de H. Gerlachus (door Paus Benedictus XIII in 1728 heilig verklaard³) bewaard en vereerd. De op een grote toeloop van pelgrims gebouwde barokke kerk, aan de Heilige Gerlachus gewijd, **kwam gereed in 1727, terwijl de fantastische, pelgrims verbazende, fresco's in 1751 werden aangebracht.** (Voor de bewoners van het klooster was de dagkapel onder het doksaal⁴ voldoende). Dat vanaf het midden van de 18e eeuw een grotere pelgrimstoeloop naar St. Gerlach op gang kwam is aannemelijk: men ging naar St. Gerlach binnen de ommuurde Spaans-Oostenrijkse enclave, omsloten door de Bank Houthem. En de buurtschap waar de pelgrimskerk lag heette natuurlijk ook St. Gerlach. Hoe zou de volksmond gesproken hebben? Als men het over de burgerlijke overheid had, moest men bij de tweewekelijkse

² Jos Habets heeft in de Publications de Limbourg, tome VI (1869) onder meer **geschreven over "Houthem_Sint-Gerlach en het adellijk vrouwenstift aldaar". Veel gegevens** in dit artikel stammen uit zijn publicaties.

³ Gerlachus was natuurlijk al vele eeuwen als heilige vereerd, en zijn heiligheid werd nu **door de Paus ook officieel erkend. De "heiligverklaring", in een fraaie Bul vastgelegd, was** een door de Norbertijnen felbegeerde erkenning van het belang van hun Orde.

⁴ Een doksaal (niet te verwarren met oksaal) of jubee is een houten of stenen wand die in een kerk het schip scheidt van het priesterkoor.

gedingen van de Bank Houthem zijn ten huize van? (ons nog niet bekend; schout en schepenen waren doorgaans protestanten en geen ingezetenen). De parochianen gingen naar de Martinuskerk te Houthem (= nu Vroenhof) en de pelgrims kwamen naar het klooster St. Gerlach.

Sprak men vóór de Franse Republiek wel over Houthem-St. Gerlach?

Het is moeilijk na te gaan hoe men in de volksmond het dorp noemde. In officiële stukken, oorkondes, vinden we doorgaans Houthem en St. Gerlach **'gescheiden'**. *"In het jaar 1274 deponeerde de Hertog [van Brabant] de besproken som, en Walram wees eene rente van 100 ponden aan op zijn dorp Houthem en zijne landhoef aldaar, gelegen tussen Meerssen en St. Gerlach"*, lezen we bijvoorbeeld bij Habets.

Vanaf de Franse tijd vinden we ook de benaming Houthem-St. Gerlach. Op een affiche van 28 Germinal An VIII (11 april 1800) wordt de openbare verkoop van geconfisqueerd domeingod van een stuk weiland van 25 ares behoord hebbende aan de Abdij⁵ van St. Gerlach te Houthem aangekondigd met (affiche 38, artikel 15) **"Te St. Gerlach (Gem. Houthem-St. Gerlach)"**⁶.

Op 31 augustus 1795 was de gemeente Houthem ingesteld onder het kanton Terblijt, sinds 9 januari 1796 onder het kanton Valkenburg vallend, en vanaf 9 januari 1802 onder het kanton Meerssen.

De geconfisqueerde kloosterkerk kwam in particuliere handen, werd als opslagplaats gebruikt en in 1808 aan de gemeente Houthem geschonken onder beding dat deze ten eeuwigen dage voor de katholieke eredienst gebruikt zou worden. Vanaf toen eerst was er sprake van een parochiële St. Gerlachuskerk.

De verering van en pelgrimage naar St. Gerlach lagen in de jaren 1786 tot halverwege de 19e eeuw noodgedwongen stil. De relieken waren naar Roermond overgebracht en de kerk aanvankelijk gesloten. Pas na de terugkomst van de Gerlachusreliken (1841) kon de verering weer op gang komen en was er toenemend sprake van een pelgrimstocht (hoofdzakelijk in begin januari) naar St. Gerlach in Houthem.

De archivaris Jos Habets heeft in het midden van de 19e eeuw uitdrukkelijk de **locatie "Houthem_Sint-Gerlach"** als titel van zijn publicaties opgevoerd.

In 1886 geeft Crolla een boek uit: **"Het leven van de heilige Gerlachus, patroon der parochiekerk te Houthem-St. Gerlach"**.

Als in 1910 een Tilburgse Bedevaart van spoorwegpersoneel (215 personen) naar Houthem-St. Gerlach (Limburg) komt wordt die plaats prominent in de pers genoemd. (En die Tilburgse bedevaart per trein heeft tot in de vijftiger jaren regelmatig plaatsgevonden).

Een gids van Houthem-St. Gerlach wordt in 1933 uitgegeven en verspreid door het Gemeentebestuur.

⁵ Het St. **Gerlachklooster** was geen abdij; waarschijnlijk is de uitdrukking **"abbijé"** in 1800 gebruikt door een uit Frankrijk geïmporteerde ambtenaar, die geen benul had van de situatie van een sinds 1786 leeg liggend kloostergoed, dat geconfisqueerd, openbaar verkocht moest worden: abdij klinkt dan interessanter (duurder) dan klooster.

⁶ A.J. Flament In de Maasgouw van 1888 blz. 50 e.v.

Na de naamswijziging van de spoorweghalte "Houthem" te Vroenhof in 1905 werd de halte "St. Gerlach" omgedoopt in "Houthem-St. Gerlach".

Het poststempel "Houthem-St. Gerlach" ging het stempel "Houthem" vervangen en dat allemaal in de periode vóór de opheffing van de gemeente Houthem in 1940.

Duidelijk is dat de "langere naam" voor ons dorp al langer in gebruik was en dat het ook door het gemeentebestuur van Houthem niet geschuwd werd. Het is het tegenovergestelde van de huidige situatie waarin in de regio gesproken wordt over Valkenburg, maar extern officieel de naam Valkenburg aan de Geul gebruikt moet worden.

Tot slot verwijzen we nog naar de in 1999 door de Rijksdienst voor de Monumentenzorg (nu Rijksdienst voor Cultureel Erfgoed) uitgegeven monografie Landgoed Sint-Gerlach. Waar de titel doet vermoeden dat we met voorstanders van de schrijfwijze 'Sint-Gerlach' te maken hebben, lezen we in de tekst toch consequent Houthem-St. Gerlach, waar de naam van ons dorp of onze parochie genoemd wordt.

Conclusie

Als leden van de Heemkundevereniging Houthem-St. Gerlach vinden de auteurs dat we zonder meer gerechtigd zijn om als volledige naam Houthem-St. Gerlach te gebruiken als naam voor de plaats waar de Holle Eik (geassocieerd met de voormalige "woonplaats" van St. Gerlach) gelegen is, op een steenworp afstand van de parochiekerk, naar dezelfde St. Gerlach genoemd, waar zijn herinnering, verering en stoffelijke resten nog steeds gekoesterd en bewaard worden. Laten we eerlijk zijn: wat stelde Houthem nu eigenlijk voor als de pelgrimstrekker St. Gerlach hen niet naar het voormalige klooster had gelokt.

Dat er nu gemakzuchtigen zijn (veelal ook nog van buiten de voormalige gemeente Houthem afkomstig) alsmede wellicht ongelovigen die liever St. Gerlach helemaal uit het schrijf- en spraakgebruik willen verwijderen, hoeft nog niet te betekenen dat iedereen maar achter die hype aan moet gaan lopen.

De leden van de heemkundevereniging hebben bij de oprichting duidelijk voor de naam Houthem-St. Gerlach gekozen

Er zijn in de wereld vele plaatsen die midden in het bos een huis van hout als "civilisatiebron" kennen: Holzheimen, Houthems enz. genoeg, maar er is slechts één plaats die de naam Houthem-St. Gerlach waardig is. Laten we daar trots op zijn. Wat zou Houthem zijn zonder Sint-Gerlach!!

Stempeltje uit 1926 op een ongefrankeerde, strafport aangevende kaart